

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83192,Domeyko-Ignacy.html>
2022-09-30, 08:09

Domeyko Ignacy

DOMEYKO (mylnie Domejko, w Chile niekiedy Domeyko Ancuta) Ignacy (Żegota) (31 VII 1802, Niedźwiadka, Nowogródzkie – 23 I 1889, Santiago de Chile), inżynier górnik, geolog i mineralog, organizator nauki, honorowy obywatel Chile. Syn Antoniego Hipolita i Karoliny Ancyta. Synowiec Józefa, stypendysty KEN we Freibergu saskim (Bergakademie).

Wywodził się z zamożnej szlachty kresowej. Opowieści stryja wpłynęły na zainteresowanie się młodego D. naukami przyrodniczymi i ścisłymi, zwłaszcza chemią, którą pasjonował się podczas edukacji w szkole średniej u pijarów w Szczuczynie Litewskim (1812–16). W 1816–22 studiował nauki matematyczno-przyrodnicze w Uniw. Wileńskim, uzyskując magisterium na podstawie pracy *Jak dotąd tłumaczono zasady rachunku różniczkowego i jak w dzisiejszym stanie matematyki należy je tłumaczyć* (druk jako źródło historyczne w 1921).

Od 1818 związany z filomatami, później także filaretami – tajnymi organizacjami młodzieży uczelni wileńskiej. Przyjaźnił się z A. Mickiewiczem, T. Zanem, J. Czeczottem, O. Pietraszkiewiczem. Po wykryciu w 1823 tajnych związków i uciążliwym śledztwie prowadzonym przez N. Nowosilcowa, 1824–28 przebywał na wsi pod nadzorem policji. Późniejsze próby uzyskania pracy w wyuczonym zawodzie, czynione także w Warszawie, nie powiodły się. W 1831 był adiutantem gen. D. Chłapowskiego podczas powstania listopadowego na Litwie i w tymże roku – już jako oficer – przekroczył granicę prusko-rosyjską. Internowany koło Królewca zajmował się organizacją pomocy wychodźcom oraz geologicznymi studiami nad zasięgiem Bałtyku w przeszłości (publikacja w Paryżu w 1837). W 1832 w Dreźnie spotkał się z A. Mickiewiczem, z którym w tymże roku dotarli do Paryża. W mieście tym D. uzupełniał swoją wiedzę na stołecznych

uczelniah (głównie na Sorbonie). Ostatecznie zdecydował się podjąć studia w École de Mines (1834–37), w której uzyskał dyplom inżyniera górnika. Jednocześnie przygotowywał atlas geograficzny ziem dawnej Rzeczypospolitej (wydrukowano tylko mapę hydrograficzną). Po studiach krótko pracował w Alzacji przy rozpoznaniu złóż rud żelaza. Zachęcony przez dyrektora École de Mines podpisał sześcioletni kontrakt z rządem Chile i w 1838 udał się do Ameryki Południowej, gdzie został nauczycielem w kolegium w Coquimbo (La Serena). Był to zakład na poziomie szkoły średniej. Pod wpływem D. stał się uczelnią górniczo-hutniczą, której dyplomy były wysoko cenione w Ameryce Południowej. Najzdolniejszych absolwentów D. wysyłał na studia uzupełniające do Francji.

Na badania terenowe (zwykle łączone ze studenckimi praktykami) D. przeznaczal wakacje. Niektóre z ekspertyz wykonanych na potrzeby górnictwa przekazywał uczniom, w ten sposób także pomagając biedniejszym. Przede wszystkim starannie penetrował część Chile od wybrzeża Pacyfiku po grzbiety Andów. Uzyskane wyniki początkowo wysyłał do Francji: artykuły do „Annales de Mines” oraz czasopism paryskiej Akad. Nauk, a próbki odkrywanych substancji mineralnych do Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu (na ogół artykuły przedrukowywała prasa niemiecka). Później wiele publikował w periodyku Uniw. Chilijskiego. W 1841 wydał w La Serena podręcznik chemii, fizyki i mineralogii. Do tego typu działalności nauczycielskiej przywiązywał wiele uwagi w latach następnych. Ogłosił np. rzecz o probierstwie *Tratado de ensayes* (1844 i wydania następne aż do początku XX w.), *Elementos de fisica experimental y de meteorolojia* (1848), *Metalurija de la amalgamacion americana* (1849), *Elementos de minerlojia* (1860), *Minerlojia de Chile* (1867 i wydania następne, zawsze wzbogacane danymi o nowych odkryciach), *Estudios geográfijos sobre Chile*. Towarzyszyły temu przyczynki o budowie geologicznej, często ilustrowane, np. *Mémoire sur la constitution géologique de Chili* zawierał mapę geologiczną republiki w skali 1:125 000, pierwszą tego typu (1846).

Już w czasie pracy w kolegium w Coquimbo żywo interesował się ustrojem oświaty w Chile, opartym na wzorach francuskich. Uważał, iż dla młodej republiki lepszy byłby

model niemiecki, sprawdzony na początku XIX w. w Wileńskim Okręgu Szkolnym (główna uczelnia to uniwersytet, któremu podlegają szkoły niższe). Wystosował odpowiedni memoriał do władz i w konsekwencji stał się członkiem Komisji Oświatowej. Wszedł także do Komisji Kolonizacyjnej, pracującej nad włączeniem pd.-zach. części kontynentu, zamieszkaną przez Indian Araukanów (Mapuche) do Chile. W tym celu w 1845 odwiedził Araukanię i wyniki swych spostrzeżeń przedstawił w stosownym memoriale oraz książce *Araucania y sus habitantes* (1845, wersja polska w Wilnie w 1860 *Araukania i jej mieszkańcy*). W czasie tej wycieczki spłonęło laboratorium kolegium w Coquimbo, co skłoniło D. do pozostania w Chile do jego odbudowy. W 1846 opuścił Coquimbo, z zamiarem udania się do Europy. Zachęcony do pozostania, objął Katedrę Chemii i Mineralogii w uniwersytecie w Santiago (Inst. Narodowy). Niebawem powierzono mu ponadto funkcję delegata rządu do spraw reformy uniwersytetu (1852) i pełnił ją do objęcia kierownictwa uczelni (1867). Jednocześnie był m.in. sędzią górniczym, kierownikiem urzędu miar i wag, członkiem komisji kościelnej do spraw pokojowej kolonizacji kraju. W 1848 został honorowym obywatelem Chile. Niebawem kupił sobie dom w Santiago, gdzie zamieszkał z żoną Enriquetą Sotomayor. Było to bezpośrednim powodem rezygnacji z propozycji objęcia katedry na UJ w Krakowie, wystosowanej w imieniu senatu uczelni przez prof. L. Zejsznera.

W 1867–83 D. został wybrany na rektora Uniw. Chilijskiego. Od 1884 do 1888 przebywał w Europie (głównie u rodziny w Nowogródzkiem, ale odwiedził też Paryż, Rzym i Jerozolimę), gdzie w tym czasie studiowali jego synowie: Kazimierz – górnictwo we Freibergu saskim i Paryżu, Hernán – teologię w Rzymie. W drodze powrotnej ciężko chorował. Zmarł niebawem po przybyciu do Santiago. Pogrzeb był manifestacją narodową na cześć człowieka powszechnie uznanego za „apostoła oświaty”.

Dorobek naukowy D. szacowany jest na ponad 400 publikacji, głównie dotyczących geologii i chemii ciał mineralnych. Są to m.in. *Sur les minéraux oxysulfurés de cuivre du Chili, avec une notice sur les productions minérales de pays* (1840), *Sur un terrain stratifié situé dans le haut des Cordillères, et sur le*

filons metallifères qui l'accompagnent (1840), *Description et analyses de quelques espèces minérales trouvées du Chili* (1843), *Memoria sobre las aguas de Santiago y de sus inmediaciones* (1857), *Der Vulkan von Antuco* (1850), *La excursión jeológica a las Cordilleras de San Fernando* (1862), *Recherches sur la nature de la substance rouge qui accompagne les minéraux de mercure au Chili* (1864), *Estudio sobre las aguas minerales de Chile* (1871), *Ensayo sobre los depósitos metalíferos de Chile con relación a su jeología i configuración exterior* (1876), *Sur les solfatares latérales des volcans du Chili et sur quelques nouveaux minéraux* (1876), *Rzut oka na Kordyliery chilijskie i zawarte w ich łonie pokłady metaliczne* (1878), *Minéraux du Chili* (1882), *Observations recueillies sur les tremblements de terre, pendant quarante-six ans de séjour au Chili* (1885).

Przyrodniczy dorobek D. dotyczy głównie odkrytych (lub opisanych po raz pierwszy z Chile) substancji mineralnych użytecznych gospodarczo. Z tego względu jest w nim mniej opracowań stratygraficznych. Zebrane okazy skamieniałości D. na ogół wysyłał do Francji, gdzie opracowywali je paleontolodzy. Sam wiele uwagi poświęcał zagadnieniom współczesnego i kopalnego wulkanizmu, hydrogeologii (zwłaszcza wody pitne i mineralne), trzęsieniom ziemi, sprawom klimatu.

D. dzielił się z rodziną w kraju oraz przyjaciółmi z Francji swoimi spostrzeżeniami podróżniczymi. Pozostawił także obszernie wspomnienia, ogłoszone 1960–62 pt. *Moje wspomnienia. Pamiętnik wygnańca*. Rękopis tych wspomnień oraz rękopiśmienny atlas Polski rodzina przekazała do Biblioteki AU w Krakowie. D., będąc w Krakowie w 1884, ofiarował AU doborową kolekcję okazów mineralnych (częściowo zachowana). Czyniąc to, podobnie jak i zamieszczając w czasopismach AU artykuły, wypełniał swe zobowiązania w stosunku do instytucji, której członkiem zagranicznym był od jej powstania (1873).

Jeden z minerałów nosi nazwę domeykit. D. jest patronem ulic i szkół. Popiersia i tablice pamiątkowe są w wielu miejscach w Chile, w Polsce, na Białorusi i na Litwie.

PSB (K. Maślankiewicz, T. Turkowski); SPPT (B. Orłowski);
SBTP (Z.J. Wójcik); Fleszarowa; Słabczyńscy.

A. Chałubińska: *Ignacy Domeyko i jego wkład do geografii polskiej*, Warszawa 1969; ; *Ignacy Domeyko. Obywatel świata*, red. Z. J. Ryn, Kraków 2002; Z.J. Ryn: *Ignacy Domeyko. Kalendarium życia*, Kraków 2006; tegoż: *Ignacy Domeyko. Bibliografia*, Kraków 2008; Z. Wójcik: *Ignacy Domeyko. Litwa - Francja - Chile*, Wrocław 1995.

Zbigniew Wójcik

[Poprzedni](#)
[Następny](#)